

Αλεξάνδρα
Βεργέτη

Β' έκδοση

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΣ ΣΕ ΚΡΙΣΗ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΣΕ ΚΡΙΣΗ

ΤΟΠΟΣ
Επιστημονικές Εκδόσεις
_____ Σπουδαστήριο Κοινωνικής και Κοινοτικής Εργασίας _____
Διεύθυνση: Θεανώ Καλλινικάκη

Διόρθωση: Μαρία Αποστολοπούλου
Ηλεκτρονική επεξεργασία: Κατερίνα Βαρουκτιή
Εξώφυλλο: Χρήστος Διαμαντίδης

© 2009 Εκδόσεις Τόπος & Αλεξάνδρα Βεργέτη
[Οι εκδόσεις Τόπος είναι εμπορικό σήμα της MOTIBO A.E.]

ISBN 978-960-6863-38-7

Κεντρική Διάθεση:
Πλαπούτα 2 και Καλλιδρομίου
11473, Αθήνα
Τηλ.: 210 8222835-856
Fax: 210 8222684

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά το Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

362.82
BEP

Τ.Ε.Ι. ΑΘΗΝΑΣ
ΕΠΙΧΡΟΝΗ
82 01 80979

Αλεξάνδρα Βεργέτη

Τ.Ε.Ι. ΑΘΗΝΑΣ
ΕΠΙΧΡΟΝΗ

ΕΥΔΟΞΟΣ 2013

Κοινωνική Εργασία
με οικογένειες σε κρίση

Ευχαριστίες	11
Εισαγωγή	13

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Κατάσταση κρίσης στην οικογένεια

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Θεωρίες περί την κρίση	27
1. Η έννοια της κρίσης	27
2. Θεωρητικές προσεγγίσεις	33
3. Βασικές αρχές της θεωρίας της κρίσης στην πρακτική της κοινωνικής εργασίας	39
4. Τύποι καταστάσεων κρίσης	46
Α. Αναπτυξιακές ή μεταβατικές κρίσεις	46
Β. Περιστασιακές κρίσεις	47
Γ. Υπαρξιακές κρίσεις	48
Δ. Ταξινόμηση κρίσεων στην πρακτική της κοινωνικής εργασίας	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Θεωρίες περί την κρίση στην οικογένεια	51
1. Η κοινωνιολογική θεωρία του στρες	51
2. Η προσέγγιση του Howard Parad	55
3. Συστημικές προσεγγίσεις	59
4. Κοινωνική εργασία με οικογένεια	67
5. Σύνδεση της θεωρίας συστημάτων-οικοσυστημάτων και της θεωρίας του στρες με την οικογενειακή πολιτική	69
6. Το διαζύγιο ως μία μεταβατική κρίση στην οικογένεια	73
Α. Στρεσογόνοι παράγοντες	73
Β. Μοντέλα προσαρμογής στο διαζύγιο	75
Γ. Παράγοντες προσαρμογής	80
Δ. Στρατηγικές και προγράμματα παρέμβασης	85
Ε. Η έρευνα για το διαζύγιο στην Ελλάδα	88

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η συμβολή της οικογενειακής πολιτικής στην αντιμετώπιση καταστάσεων κρίσης στην Ελλάδα	91
1. Η έννοια της κοινωνικής-οικογενειακής πολιτικής	91
2. Έμμεσα μέτρα οικογενειακής πολιτικής στην Ελλάδα	94
Α. Κοινωνική ασφάλιση	94
Β. Φροντίδα υγείας	95
Γ. Εκπαίδευση	97
Δ. Απασχόληση	98
Ε. Στέγαση	100
3. Άμεσα μέτρα οικογενειακής πολιτικής στην Ελλάδα	101
Α. Εισοδηματική στήριξη της οικογένειας	102
Β. Συμφιλίωση οικογένειας και εργασίας	105
Γ. Μέτρα για το διαζύγιο	108
4. Κοινωνικές υπηρεσίες για το παιδί και την οικογένεια σε κατάσταση κινδύνου ή κρίσης	110
Α. Δημόσιος τομέας	111
Β. Μη κυβερνητικός τομέας	115
5. Υπηρεσίες στήριξης της οικογένειας σε τοπικό επίπεδο	118
6. Άτυπα κοινωνικά δίκτυα	119
7. Συμπεράσματα	120
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Μοντέλα παρέμβασης	123
1. Σκοποί-στόχοι-διάρκεια παρέμβασης	123
2. Μοντέλο θεραπείας καταστάσεων κρίσης της Naomi Golan	126
3. Βραχεία παρέμβαση σε οικογενειακή κρίση των Howard Parad και Libbie Parad	133
4. Μία συστημική παρέμβαση του Kieran O'Hagan	134
5. Μοντέλο παρέμβασης σε κρίση επτά σταδίων του Albert Roberts	136
6. Βιοψυχοκοινωνική εκτίμηση καταστάσεων κρίσης	141
7. Το σύστημα ταξινόμησης προβλημάτων κοινωνικής λειτουργικότητας η «πλεύση»	143
8. Τεχνικές παρέμβασης σε καταστάσεις κρίσης	146

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Παρέμβαση Κοινωνικής Εργασίας στην κρίση – Μελέτη περιπτώσεων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Μελέτη οικογενειών σε κρίση	159
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Αρχική φάση της παρέμβασης	169
1. Σύντομο ιστορικό των περιπτώσεων	169
2. Εστίαση στην κατάσταση κρίσης	173
Α. Εκτίμηση των περιπτώσεων κρίσης	186
Β. Σχεδιασμός παρέμβασης	223
Γ. Δεξιότητες-τεχνικές παρέμβασης	231
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Μεσαία φάση: επίλυση της κρίσης	251
1. Αλλαγή γνωστικής αντίληψης	251
2. Διαχείριση συναισθημάτων	255
3. Ανάπτυξη νέων συμπεριφορών	261
4. Συνεργασία με το περιβάλλον	275
Α. Προγράμματα οικονομικών πόρων	277
Β. Υπηρεσίες Απασχόλησης	279
Γ. Υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας	283
Δ. Άτυπο δίκτυο πόρων	287
Ε. Κοινωνική Ασφάλιση	289
ΣΤ. Υπηρεσίες Υγείας	291
Ζ. Επαγγελματίες νομικών υπηρεσιών	292
Η. Γενικές επισημάνσεις	293
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: Τελική φάση: αξιολόγηση της παρέμβασης	295
1. Η λειτουργικότητα των ατόμων στη λήξη της συνεργασίας	295
2. Αξιολόγηση της παρέμβασης	306
3. Αντιδράσεις των ατόμων στη λήξη της συνεργασίας	310
4. Διάρκεια και χώροι της παρέμβασης	313
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: Συμπεράσματα	317
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	337
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	349

Χρωστώ αμέριστη ευγνωμοσύνη στην καθηγήτρια κ. Θεανώ Καλλινικάκη, για την επιστημονική υποστήριξη, το ακούραστο ενδιαφέρον και την κριτική ενθάρρυνση που μου προσέφερε καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής αυτού του βιβλίου.

Είμαι βαθιά υποχρεωμένη στην αναπληρώτρια καθηγήτρια κ. Αγάπη Κανδυλάκη για την κριτική ανάγνωση κειμένων του βιβλίου, τα εποικοδομητικά σχόλια και τις καίριες επισημάνσεις της.

Ευχαριστώ τους συναδέλφους κοινωνικούς λειτουργούς-στελέχη κοινωνικών υπηρεσιών, οι οποίοι διευκόλυναν την πρόσβασή μου στις περιπτώσεις της μελέτης και μοιράστηκαν μαζί μου τους προβληματισμούς και τις εμπειρίες τους με καταστάσεις ατόμων και οικογενειών σε κρίση.

Χρωστώ τα μέγιστα στις οικογένειες της μελέτης για την εμπιστοσύνη που έδειξαν στο πρόσωπό μου, κατά τη διάρκεια της πολύμηνης συνεργασίας μας.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά το προσωπικό των εκδόσεων «Τόπος» για τη γλωσσική και τεχνική επιμέλεια του βιβλίου.

Τέλος, ευχαριστώ ιδιαίτερα την οικογένειά μου για την υπομονή, τη φροντίδα και την ενθάρρυνσή της.

Αλεξάνδρα Βεργέτη

Η μελέτη των φαινομένων κρίσης στην οικογένεια είναι πάντοτε επίκαιρη, καθώς τα περισσότερα από αυτά είναι αναμενόμενα και συνδέονται με την ατομική ανάπτυξη των μελών της και τα στάδια εξέλιξης που διέρχεται η ίδια η οικογένεια ως μονάδα. Σε κάθε στάδιο εξέλιξης της οικογένειας τα μέλη της έρχονται αντιμέτωπα με νέα αιτήματα για αναθεώρηση των συνηθειών και των οικείων τρόπων τους και για προσαρμογή σε νέες ή και μεταβαλλόμενες καταστάσεις ζωής. Ο αριθμός, το είδος και η συχνότητα ανάδυσης των νέων αυτών αιτημάτων καθορίζεται και διαφοροποιείται ανάλογα με το κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο προέλευσης και το κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο αναφοράς κάθε οικογένειας.

Οι περισσότερες οικογένειες, αξιοποιώντας τους πόρους που διαθέτουν τα μέλη τους και αυτούς που διαμορφώνονται από τους ενδοοικογενειακούς δεσμούς και τα δίκτυά τους στην κοινότητα, αποκρίνονται με επάρκεια στα αιτήματα αυτά χωρίς την παρέμβαση ειδικών. Καθώς όμως οι οικογένειες διαφέρουν μεταξύ τους λόγω των διαφορετικών συνθηκών υπό τις οποίες ζουν και επηρεάζονται, ορισμένες δυσκολεύονται να εξοικειωθούν σε νέες κοινωνικές συνθήκες ή αποτυγχάνουν στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν πρωτοεμφανιζόμενα, απροσδόκτα προβλήματα. «Κατάσταση κρίσης» χαρακτηρίζεται η ειδική συνθήκη στην οποία εισέρχεται ένα άτομο που αντιμετωπίζει αδιέξοδα στον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς με αποτέλεσμα να χάνει τη λειτουργικότητα και την ικανότητα για προσαρμογή και έλεγχο στη ζωή του.

Η έκθεση σε αναπτυξιακές κρίσεις που συνδέονται με το πέρασμα από τη μία αναπτυξιακή φάση στην επόμενη, όπως από την παιδική ηλικία στην εφηβεία ή από την ενεργό απασχόληση στη λόγω ηλικίας συνταξιοδότηση, θεωρείται φυσιολογικό φαινόμενο, το οποίο

μπορεί να συμβεί σε κάθε άτομο κάποια στιγμή της ζωής του. Επίσης θεωρείται ως μία ευκαιρία για ωρίμανση του ατόμου και εμπλουτισμό των ικανοτήτων του να επιλύει προβλήματα και να λαμβάνει σημαντικές αποφάσεις. Ωστόσο μία παρατεταμένη ή χρονίζουσα ανεπάρκεια των απαιτούμενων δεξιοτήτων για την προσαρμογή στους νέους ρόλους ενέχει τον κίνδυνο ένα ή περισσότερα άτομα-μέλη να αναπτύξουν κάποιου είδους δυσλειτουργική συμπεριφορά με αρνητικά αποτελέσματα για όλη την οικογένεια.

Η εμφάνιση μιας «κρίσης» στην οικογένεια οφείλεται σε ένα ή περισσότερα γεγονότα, τα οποία εμπεριέχουν έντονο άγχος – τα λεγόμενα «στρεσογόνα γεγονότα» – και εξαρτάται από τη σημασία που αποδίδει το άτομο-μέλος ή η οικογένεια σε αυτά σε συνάρτηση με τις ικανότητές τους και τη διαθέσιμη κοινωνική υποστήριξη για την αντιμετώπιση προβλημάτων. Άτομα και οικογένειες μπορούν να βρεθούν σε μία κατάσταση κρίσης όταν αντιλαμβάνονται ότι ένα γεγονός ή μία σειρά γεγονότων είναι δυσεπίλυτα και υπερβαίνουν τους πόρους/τις δυνατότητές τους να αντεπεξέλθουν. Τα δίκτυα της οικογένειας και το περιβάλλον ασκούν καθοριστική επίδραση στην πρόσληψη μιας κατάστασης ως κρίσης και στη σοβαρότητά της, και ταυτόχρονα συνιστούν το πλαίσιο εντός του οποίου αντιμετωπίζεται η κρίση (διαθέσιμοι πόροι και συνθήκες πρόσβασης σε αυτούς).

Η κοινωνική εργασία όντας ταυτισμένη με τη μελέτη, πρόληψη και παρέμβαση για την επανόρθωση δυσλειτουργικών σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ των προσώπων και του περιβάλλοντός τους, έχει από πολύ νωρίς εμπλακεί ενεργά στη μελέτη και την αντιμετώπιση καταστάσεων κρίσης. Ο κύριος σκοπός της (η επίλυση προβλημάτων που περιορίζουν άτομα, οικογένειες και ομάδες στην επαρκή εκπλήρωση βασικών κοινωνικών ρόλων, όπως αυτοί προσδιορίζονται από το περιβάλλον τους) συνάδει ή και συμπίπτει με την ουσία του στόχου υπηρεσιών και προγραμμάτων αντιμετώπισης ατόμων και οικογενειών σε κατάσταση κρίσης.

Η παρέμβαση στην κρίση αποτελεί μία κύρια προσέγγιση στην πρακτική της κοινωνικής εργασίας. Οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας και σε ποικίλες κοινωνικές υπηρεσίες έρχονται αντιμέτωποι σχεδόν καθημερινά με άτομα

ή οικογένειες που βιώνουν καταστάσεις κρίσης. Χρησιμοποιούν ποικίλες παρεμβάσεις για επανόρθωση (corrective crisis intervention), για προστασία από αιμομιξία, κακοποίηση (protective crisis intervention), για πρόληψη (preventive crisis intervention), για κοινωνική υποστήριξη (social support intervention in crisis situations), για καταστάσεις κρίσης στο σχολείο (school crisis intervention), για κρίσεις σχετικά με προβλήματα σωματικής-ψυχικής υγείας (crisis intervention in health – related and mental health – related crisis) κ.ά.

Τις τελευταίες δεκαετίες, στον διεθνή χώρο της κοινωνικής εργασίας έχουν αναπτυχθεί διάφορα μοντέλα βραχείας παρέμβασης σε κρίση, τα οποία στοχεύουν να συμβάλουν στη διαμόρφωση μιας κατά το δυνατόν περισσότερο αποτελεσματικής πρακτικής. Επικρατέστερα είναι: το μοντέλο θεραπείας καταστάσεων κρίσης της N. Golan (1978), η βραχεία παρέμβαση σε οικογενειακή κρίση του H. Parad (1999), η συστημική παρέμβαση σε οικογενειακή κρίση του K. O'Hagan (1986) και το μοντέλο των επτά σταδίων του A. Roberts (2000).

Στην Ελλάδα, η πρακτική της κοινωνικής εργασίας για τη διαχείριση καταστάσεων κρίσης είναι συχνή και αυξανόμενη, όμως, η έρευνα για την κρίση ως πρόβλημα και ως διαδικασία παρέμβασης βρίσκεται ακόμη στην αρχή. Οι φορείς κοινωνικής πρόνοιας δέχονται συχνά άτομα και οικογένειες σε κατάσταση κρίσης με εμφανή την εξάντληση των πόρων και οι κοινωνικοί λειτουργοί που τις αναλαμβάνουν δοκιμάζονται, αφ' ενός, από την ανεπάρκεια απαραίτητων υποστηρικτικών υπηρεσιών ή προγραμμάτων και, αφ' ετέρου, από τη μη ανάπτυξη μοντέλων προσαρμοσμένων στην ελληνική πραγματικότητα.

Η εκπαίδευση στην κοινωνική εργασία στη χώρα μας βασίζεται κυρίως σε προσεγγίσεις και μοντέλα παρέμβασης που έχουν αναπτυχθεί στις ΗΠΑ και σε χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, και μόλις πρόσφατα, με τη λειτουργία του διδακτορικού προγράμματος σπουδών στην κοινωνική εργασία στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο, άρχισε μία προσπάθεια ερευνητικής αξιολόγησης της απήχησης αυτών των προσεγγίσεων στις ελληνικές κοινωνικές υπηρεσίες.

Στο παρόν βιβλίο παρουσιάζονται οι κυριότερες προσεγγίσεις που υιοθετεί η κοινωνική εργασία στην κατανόηση και στην επίλυση καταστάσεων κρίσης που αντιμετωπίζουν άτομα και οικογένειες. Βασικός στόχος είναι η ανάδειξη ενός ολιστικού πλαισίου/μοντέλου παρέμβασης που συνδυάζει οικογενειακές και περιβαλλοντικές στρατηγικές (προσεγγίσεις, διαδικασίες, τεχνικές), δόκιμες για την επίλυση κρίσεων στην οικογένεια και ικανές να αξιοποιηθούν από τις ελληνικές κοινωνικές υπηρεσίες στο πλαίσιο της ισχύουσας οικογενειακής πολιτικής.

Οι οικογένειες, στην προσπάθειά τους να προλάβουν την εμφάνιση προβλημάτων που πυροδοτούν οι καταστάσεις κρίσης ή να τα επιλύσουν, χρειάζονται πόρους, οι περισσότεροι από τους οποίους αντλούνται ευθέως από την εκάστοτε κοινωνική πολιτική, ή αποτελούν προϊόντα της.

Οι οικογενειακές πολιτικές συνιστούν πηγές πόρων εφόσον απευθύνονται σε όλα τα πιθανά σχήματα οικογένειας, μεριμνούν για την πρόληψη εμφάνισης και την πρώιμη αντιμετώπιση μιας σειράς προβλέψιμων καταστάσεων που εμπεριέχουν υψηλά επίπεδα άγχους για μακρύ ή απροσδιόριστο χρονικό διάστημα. Παράδειγμα, η φτώχεια, η ανεργία, η σοβαρή ασθένεια, η αναπηρία, η μετανάστευση, το διαζύγιο είναι μερικές από τις περιπτώσεις που συνήθως πυροδοτούν κρίσεις στις οικογένειες. Τα μέτρα κοινωνικής και οικογενειακής πολιτικής μπορεί να προβλέπουν ή να μην προβλέπουν, να θέτουν ή να μην θέτουν επαρκείς και κατάλληλους κοινωνικούς πόρους στη διάθεση των ατόμων και των οικογενειών.

Η παρέμβαση της κοινωνικής εργασίας σε καταστάσεις κρίσης συνίσταται σε στρατηγικές, που υιοθετούνται από τις κοινωνικές υπηρεσίες και τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας και τους επαγγελματίες-στελέχη τους, για την αντιμετώπισή τους. Οι θεωρητικοί της προσέγγισης υπογραμμίζουν τη σπουδαιότητα της δημιουργίας σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ επαγγελματία και ατόμων σε κρίση που επιτρέπει την έγκαιρη εκτίμηση της κατάστασης και την άμεση αναχαίτιση της δυσλειτουργικής πορείας της. Για την επίλυση αξιοποιούνται στρατηγικές παρέμβασης, όπως η ενεργητική ακρόαση, η εξωτερίκευση συναισθημάτων, η αναπλαισίωση αντιλήψεων, η διερεύνηση εναλ-

λακτικών λύσεων, η ενεργοποίηση πόρων, η υιοθέτηση νέων τρόπων αντιμετώπισης προβλημάτων κ.ά., με στόχο το άτομο να ανακτήσει την ομαλή λειτουργικότητά του. Η παρέμβαση ολοκληρώνεται με την επιστροφή του ατόμου τουλάχιστον στο επίπεδο λειτουργικότητας που είχε πριν την εμφάνιση της κρίσης. Έχει διαπιστωθεί ότι η έγκαιρη παρέμβαση οδηγεί σε επιτυχή αντιμετώπιση κρίσεων, βοηθά το άτομο να αποφύγει τον κίνδυνο που ενέχει η κρίση και συγχρόνως να αποκτήσει νέες δεξιότητες αντιμετώπισης προβλημάτων.

Το παρόν βιβλίο βασίζεται σε ένα εκλεκτικό θεωρητικό πλαίσιο που καθιστά δυνατή την αποτίμηση των ατομικών-οικογενειακών παραγόντων σε συνδυασμό με τους περιβαλλοντικούς παράγοντες και τους πόρους κοινωνικής πολιτικής που επιδρούν στην εμφάνιση αλλά και την αντιμετώπιση μιας κρίσης.

Το βιβλίο χωρίζεται σε δύο μέρη και εννέα κεφάλαια. Στο πρώτο μέρος προσδιορίζεται ένα ευρύ θεωρητικό πλαίσιο το οποίο καθιστά δυνατή την κατανόηση της κρίσης ως σοβαρής δυσλειτουργίας του ατόμου και της οικογένειας, και εξετάζονται τα πιο δημοφιλή μοντέλα κοινωνικής εργασίας για την επίλυσή της. Επίσης εξετάζεται η κρίση στην οικογένεια σε συνδυασμό με τις ανεπάρκειες της ισχύουσας κοινωνικής και οικογενειακής πολιτικής στη χώρα μας, οι οποίες επιτείνουν τη διάρκεια και τη σοβαρότητα των κρίσεων ή εμποδίζουν την επίλυσή τους.

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου αναδεικνύεται η κρίση ως πρόβλημα και ως διαδικασία παρέμβασης της κοινωνικής εργασίας μέσα από την κλινική εμπειρία-μελέτη της συγγραφέως με πέντε περιπτώσεις οικογενειών σε κρίση. Η μελέτη αυτή επέτρεψε να διερευνηθεί εις βάθος η πολύσημη κατάσταση των οικογενειών σε κρίση αλλά και να αναλυθεί συστηματικά η όλη διεργασία στήριξής τους στον προσδιορισμό των προβλημάτων τους και στην ανάληψη εφικτών δράσεων για την επίλυσή τους. Ειδικότερα, προσδιορίζονται οι στρεσογόνοι παράγοντες που πυροδότησαν την κρίση στις οικογένειες και περιγράφεται η εκτίμηση της σοβαρής δυσλειτουργίας που παρουσίαζαν τα μέλη τους σε βασικούς κοινωνικούς ρόλους σε συνδυασμό με τα προβλήματα που υπήρχαν στο κοινωνικό τους πε-

ριβάλλον. Η όλη πορεία της παρέμβασης παρουσιάζεται με αποσπάσματα διαλόγου, από τις κλινικές συνεδρίες της κοινωνικής λειτουργού με τα άτομα σε κρίση. Αναλύεται επίσης η απήχηση των μέτρων κοινωνικής και οικογενειακής πολιτικής αλλά και της συνεισφοράς της άτυπης δικτύωσης των οικογενειών στην επίλυση της κρίσης. Οι διαπιστώσεις του εμπειρικού μέρους βοηθούν στη διατύπωση προτάσεων για τη συγκρότηση ειδικευμένων υπηρεσιών με επαρκή στελέχωση, ευελιξία ωραρίου και διαδικασιών υποδοχής, παρέμβασης και δικτύωσης με ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών στην κοινότητα (υγείας, ψυχικής υγείας, κοινωνικής προστασίας, απασχόλησης, στέγασης).

Τέλος, το βιβλίο προτάσσει την εφαρμογή ενός ολιστικού πλαισίου ή μοντέλου άμεσης παρέμβασης, βραχείας διάρκειας, το οποίο συνδυάζει ατομικές-οικογενειακές και περιβαλλοντικές προσεγγίσεις, δόκιμες για την επίλυση κρίσεων που εμφανίζονται στις κοινωνικές υπηρεσίες πρώτης γραμμής στη χώρα μας. Με αυτό τον τρόπο συμβάλλει στην κατανόηση του σύνθετου φαινομένου της κρίσης σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο και κυρίως στη διαχείρισή του. Ως εκ τούτου αποτελεί βασικό εγχειρίδιο για φοιτητές κοινωνικής εργασίας και επαγγελματίες.

Στο πρώτο κεφάλαιο, «Θεωρίες περί την κρίση», εξετάζονται οι έννοιες και γίνεται μία ανασκόπηση της θεωρίας της κρίσης. Η ανάπτυξη της θεωρίας για την κρίση βασίστηκε σε διαπιστώσεις και συμπεράσματα από την εφαρμοσμένη κλινική έρευνα και στη σύνθεση εννοιών διαφόρων θεωριών της ανθρώπινης συμπεριφοράς, όπως η κοινωνιολογική θεωρία του στρες, οι ψυχοδυναμικές θεωρίες και οι θεωρίες συστημάτων και οικοσυστημάτων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, «Θεωρίες περί την κρίση στην οικογένεια», εξετάζονται οι πιο γνωστές θεωρίες που υιοθετεί η κοινωνική εργασία για την κατανόηση οικογενειών σε κρίση. Προτάσσεται μία εννοιολογική σύνδεση της θεωρίας του στρες για την οικογένεια (μοντέλο ABCX του R.Hill, 1958) με κύριες έννοιες της θεωρίας των συστημάτων και με τις ισχύουσες πολιτικές οικογένειας, ως ερμηνευτικό πλαίσιο εξέτασης των κοινωνικών/περιβαλλοντικών παραγό-

ντων που συμβάλλουν στην εκδήλωση και στην αντιμετώπιση καταστάσεων κρίσης στην οικογένεια. Επίσης, επιλέγεται το διαζύγιο ως παράδειγμα μεταβατικής κρίσης στην οικογένεια καθώς παρουσιάζει ιδιαίτερα υψηλή συχνότητα στην πρακτική της κοινωνικής εργασίας και παρέχεται ένα πλαίσιο κατανόησής του, με στόχο την έγκαιρη αναχαίτιση κρίσεων.

Το τρίτο κεφάλαιο, «Η συμβολή της οικογενειακής πολιτικής στην αντιμετώπιση καταστάσεων κρίσης στην Ελλάδα», αφιερώνεται στην περιγραφή των μέτρων έμμεσης και άμεσης οικογενειακής πολιτικής που ισχύουν στην Ελλάδα λόγω της καθοριστικής επίδρασής τους στη διαμόρφωση των όρων και ορίων παρέμβασης στα σχήματα οικογένειας που απειλούνται ή βιώνουν καταστάσεις κρίσης.

Η εκτενής αναφορά σε πτυχές και μέτρα της κοινωνικής πολιτικής για την οικογένεια θεωρήθηκε αναγκαία επειδή πολλές όψεις της συνδέονται με την εμφάνιση μιας κρίσης σε σύγχρονα σχήματα οικογένειας και με την επάρκεια των κοινωνικών πόρων που απαιτούνται για την αντιμετώπισή της. Επίσης τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής είναι δυνατόν να επηρεάσουν τόσο τη διάρκεια και τον βαθμό σοβαρότητας μιας κρίσης όσο και το είδος και την ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχονται για την αποτροπή ή την αντιμετώπισή της. Ακόμη, η λεπτομερής καταγραφή των μέτρων για την οικογένεια αναμένεται να αποβεί χρήσιμη για τους αναγνώστες του βιβλίου που θα θελήσουν να δοκιμάσουν το προτεινόμενο ή κάποιο μοντέλο για τη διαχείριση περιπτώσεων κρίσης.

Το τέταρτο κεφάλαιο, «Μοντέλα παρέμβασης», επικεντρώνεται στις στρατηγικές παρέμβασης για την επίλυση κρίσεων σε ατομικό και οικογενειακό επίπεδο. Παρουσιάζονται τα τέσσερα, πλέον δημοφιλή, μοντέλα παρέμβασης στην πρακτική της κοινωνικής εργασίας (Golan 1978, O'Hagan 1986, Parad και Parad 1990 και Roberts 2000) και σημειώνονται οι μεταξύ τους ομοιότητες και διαφορές. Εξετάζεται η χρήση εργαλείων εκτίμησης των καταστάσεων κρίσης, όπως η ταξινόμηση προβλημάτων κοινωνικής λειτουργικότητας η «πλεύση», η κλίμακα αξιολόγησης της σοβαρότητας της κρίσης, η κλίμακα εκτίμησης της οικογενειακής ανθεκτικότητας κ.ά. που έχουν εφαρμογή στην πρακτική της κοινωνικής εργασίας. Αναλυτικότερα

παρουσιάζεται το σύστημα ταξινόμησης η «πλεύση» που επιτρέπει μία ολιστική, βιοψυχοκοινωνική αξιολόγηση των προβλημάτων κρίσης και το οποίο αξιοποιήθηκε στη διεξαγωγή της κλινικής μελέτης. Επίσης παρουσιάζονται οι δεξιότητες και οι τεχνικές παρέμβασης του κοινωνικού λειτουργού στην άμεση συνεργασία του με το άτομο σε κρίση, αλλά και στην έμμεση συνεργασία με το περιβάλλον του ατόμου για τη διασφάλιση αναγκαίων πόρων.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, «Μελέτη οικογενειών σε κρίση», αναφέρεται η παρέμβαση-μελέτη πέντε οικογενειών σε κατάσταση κρίσης.

Τα κύρια ερωτήματα της μελέτης αφορούσαν στη συστηματική δοκιμή και αξιοποίηση προσεγγίσεων, διαδικασιών και τεχνικών κλινικής και γενικής πρακτικής που θα οδηγούσαν στην επίλυση «κρίσεων» και στην επανάκτηση μιας επαρκούς λειτουργικότητας των ατόμων κατά τη λήξη της παρέμβασης. Επίσης αφορούσαν στους όρους και στα όρια ανάπτυξης ενός μοντέλου εκτίμησης-άμεσης και βραχείας παρέμβασης σε συνάρτηση με τη φύση, τον αριθμό και την ποικιλία των κοινωνικών προβλημάτων που βίωναν οι οικογένειες της μελέτης, και σε συνάρτηση με την επάρκεια και την ποιότητα των διαθέσιμων πόρων κοινωνικής πολιτικής για την αντιμετώπισή τους.

Στο έκτο κεφάλαιο, «Αρχική φάση της παρέμβασης», περιγράφεται λεπτομερώς η πρώτη φάση της παρέμβασης για την αντιμετώπιση της κρίσης. Περιλαμβάνει τις προσεγγίσεις για τη διερεύνηση και την εκτίμηση της κρίσης, που παρουσίαζαν οι οικογένειες, και ολοκληρώνεται με την ανάπτυξη των σχεδίων επίλυσης.

Τα δεδομένα σχετικά με τους σύνθετους στρεσογόνους και εκλυτικούς παράγοντες που πυροδότησαν τις κρίσεις αντλούνται από αποσπάσματα του λόγου, όπως είχαν διατυπωθεί από τα άτομα στις συνεδρίες με την κοινωνική λειτουργό της παρέμβασης στην κρίση και αναλύονται καθαυτά καθώς και σε συνάρτηση με τις αντιδράσεις που τα συνόδευσαν.

Προηγείται η ανάλυση των προβλημάτων που παρουσίαζαν τα ενήλικα μέλη οικογενειών σε κρίση στην κοινωνική λειτουργικότητά τους (ανεπαρκή απόκριση σε βασικούς κοινωνικούς ρόλους). Έπεται ο προσδιορισμός προβλημάτων που οι οικογένειες αντιμετώπιζαν στο περιβάλλον και η αποτίμηση της συνεισφοράς των προβλη-

μάτων αυτών στα ατομικά αδιέξοδά τους. Σοβαρότερα αναδείχθηκαν τα προβλήματα κατοικίας, η ανεργία, η ανεπάρκεια οικονομικών πόρων και η έλλειψη ή η ανεπάρκεια απαραίτητων υπηρεσιών.

Εκτενώς αναφέρονται και αναλύονται οι τεχνικές που υιοθετήθηκαν από την κοινωνική λειτουργό στην πρώτη φάση της παρέμβασης με στόχο την ανάπτυξη συνεργατικής σχέσης με τα άτομα σε κρίση. Επίσης οι αντίστοιχες τεχνικές για την ανάπτυξη συνεργασίας της με το υφιστάμενο επίσημο και ανεπίσημο δίκτυο κοινωνικής υποστήριξής τους, οι οποίες συνέβαλαν στην αποτίμηση τόσο των αδυναμιών και προβλημάτων όσο και των διαθέσιμων πόρων και δεξιοτήτων σε ατομικό, οικογενειακό και περιβαλλοντικό επίπεδο.

Το έβδομο κεφάλαιο, «Μεσαία φάση: επίλυση της κρίσης», περιλαμβάνει την ανάλυση των στοιχείων που αφορούσαν στη μεσαία φάση της παρέμβασης, η οποία συμπίπτει με την επίλυση της κρίσης. Ενδεικτικά αποσπάσματα διαλόγου από τις συνεδρίες της κοινωνικής λειτουργού αξιοποιούνται για την επισήμανση συγκεκριμένων τεχνικών διαμέσου των οποίων επιχειρήθηκαν αλλαγές στη γνωστική αντίληψη που είχαν τα άτομα σχετικά με τα γεγονότα της κρίσης και τις επιπτώσεις τους. Επίσης αναλύονται οι τεχνικές που αξιοποιήθηκαν με στόχο την έκφραση και διαχείριση επώδυνων συναισθημάτων και την ενθάρρυνση των ατόμων να αναπτύξουν νέους τρόπους αντιμετώπισης των προβλημάτων.

Μεγάλο μέρος της παρέμβασης σε αυτή τη φάση αφορούσε στην πολύσημη συνεργασία που ανέπτυξε η κοινωνική λειτουργός της παρέμβασης στην κρίση με στελέχη διαφόρων κοινωνικών υπηρεσιών και με πρόσωπα του συγγενικού περιβάλλοντος των ατόμων, με σκοπό τον εφοδιασμό τους με τους κατάλληλους πόρους για την αναχαίτιση της κρίσης.

Το όγδοο κεφάλαιο, «Τελική φάση: αξιολόγηση της παρέμβασης», κλείνει με την αξιολόγηση της παρέμβασης (τρίτη φάση) σε κάθε οικογένεια της μελέτης, με εστίαση στο επίπεδο κοινωνικής λειτουργικότητας που είχαν τα άτομα μετά την ολοκλήρωσή της και στις αντιδράσεις τους κατά τη λήξη της συνεργασίας με την κοινωνική λειτουργό. Επίσης αποτιμώνται τα στοιχεία του χρόνου και των χώρων διεξαγωγής των παρεμβάσεων στις περιπτώσεις.

Στο ένατο κεφάλαιο, «Συμπεράσματα», καταγράφονται τα συμπεράσματα της μελέτης σχετικά με τους παράγοντες που επιδρούν στην εμφάνιση μιας κρίσης σε οικογένειες που απευθύνονται στον δημόσιο τομέα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών. Συζητούνται τα ευρήματα που προέκυψαν από τις βασισμένες στο μοντέλο της Golan διαδικασίες εκτίμησης και διαχείρισης των περιπτώσεων της μελέτης και επιχειρείται μία σύνδεση των ευρημάτων με τη θεωρία της κρίσης καθώς και με ευρήματα μελετών κοινωνικής πολιτικής. Τέλος, διαπιστώνεται η εγκυρότητα, η αξιοπιστία και η χρησιμότητα του μοντέλου αυτού στις περιπτώσεις κρίσης στην πρακτική της κοινωνικής εργασίας όπως ασκείται στην ελληνική πραγματικότητα.

Τα ευρήματα της μελέτης βοηθούν στη διατύπωση προτάσεων για αλλαγή των υφιστάμενων πολιτικών που επηρεάζουν τις οικογένειες, για εκσυγχρονισμό του καθεστώτος λειτουργίας των κοινωνικών οργανώσεων, καθώς και για την εκπαίδευση-ειδίκευση των επαγγελματιών που τις στελεχώνουν.

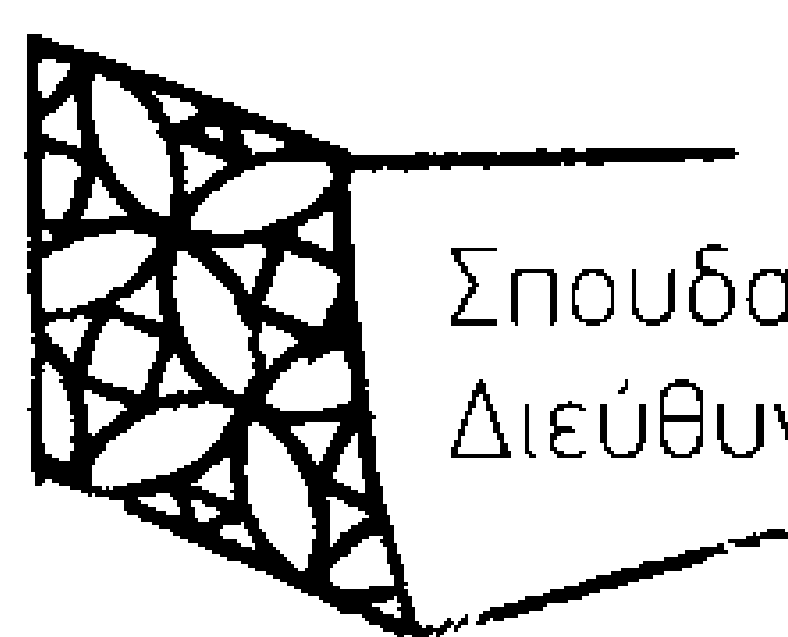
Ειδικότερα, αναδεικνύεται η αδυναμία του συγγενικού δικτύου της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας να στηρίξει τα μέλη του στην περίπτωση της κρίσης, καθώς το ίδιο στερείται κατάλληλων πόρων (ικανότητα αντιμετώπισης του άγχους, οικονομική ευχέρεια, ελεύθερο προς διάθεση χρόνο κ.ά.). Αντίθετα, το φιλικό και το εθελοντικό δίκτυο είχε καθοριστική συνεισφορά στον εφοδιασμό των οικογενειών της μελέτης με τους απαραίτητους πόρους.

Οι διαπιστώσεις της μελέτης αποτελούν μία εμπειρική βάση για τη διαμόρφωση ενός ολιστικού μοντέλου παρέμβασης στην κρίση, το οποίο θα συνδυάζει στρατηγικές για την επίλυση προβλημάτων στους οικογενειακούς ρόλους και προβλημάτων στην αλληλεπίδραση της οικογένειας με το περιβάλλον της –ένα διεπιστημονικό, ευέλικτο προνοιακό πλουραλιστικό μοντέλο με κύριο χαρακτηριστικό την οριζόντια δικτύωση όλων των εμπλεκόμενων υπηρεσιών και επαγγελματιών.

Ένα τέτοιο μοντέλο θα μπορούσε να λειτουργήσει ως μία αποτελεσματική πρακτική με αποδέκτες τις οικογένειες σε κατάσταση κρί-

σης και παράλληλα να ενθαρρύνει-επιτρέψει τη διεξαγωγή μελετών αξιολόγησης των παρεμβάσεων και μελετών σύγκρισης με άλλα μοντέλα και εφαρμογές σε διαφορετικές κοινωνικές πραγματικότητες. Επίσης θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για την εκπαίδευση των κοινωνικών λειτουργών και για την εξειδίκευση των επαγγελματιών που εμπλέκονται σε υπηρεσίες και προγράμματα σχετικά με τις καταστάσεις κρίσης.

Στο τέλος του βιβλίου η ανάλυση των στοιχείων και τα συμπεράσματα της κλινικής μελέτης αναδεικνύουν ποικίλες πτυχές και μέτρα της ισχύουσας οικογενειακής και κοινωνικής πολιτικής που χρήζουν τροποποιήσεων, βελτιώσεων και επεκτάσεων, προκειμένου να σχεδιαστούν και να λειτουργήσουν τα προγράμματα παρέμβασης σε καταστάσεις οικογενειών σε κρίση που υπόσχονται οι νόμοι περί Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) και περί Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Σπουδαστήριο Κοινωνικής και Κοινοτικής Εργασίας
Διεύθυνση: Θεανώ Καλλινικάκη & Αγάπη Κανδυλάκη

Η αλλαγή και η εξέλιξη αποτελούν κοινωνικά φαινόμενα συνυφασμένα με την ανθρώπινη φύση και ίδιον γνώρισμα του κοινωνικού περιβάλλοντος. Τα άτομα αποκρίνονται και αλληλεπιδρούν με τις αλλαγές αυτές αξιοποιώντας τις ικανότητες για προσαρμογή και τις δεξιότητες αντιμετώπισης νέων καταστάσεων, σε συνδυασμό με τους πόρους που αντλούν από το περιβάλλον (οικογένεια, γειτονιά, σύστημα εκπαίδευσης, υγείας, δικαιοσύνης, απασχόλησης, κοινωνικής φροντίδας κ.ά.). Στις περιπτώσεις που οι αλλαγές αυτές (φυσικές καταστροφές, θάνατος, αποχωρισμός, σεξουαλική κακοποίηση, μετανάστευση σε ξένη χώρα) συνιστούν ισχυρά τραυματικά βιώματα και συμπίπτουν με ελλείμματα πόρων στο περιβάλλον, τα άτομα/οικογένειες τις εκλαμβάνουν ως καταστροφή και περιέρχονται σε ευάλωτη θέση ή και κρίση.

Ως άριστο υπόδειγμα βιβλίου μιας εφαρμοσμένης κοινωνικής επιστήμης, το βιβλίο της κ. Βεργέτη πραγματεύεται τις μορφές και τις όψεις που λαμβάνουν τα φαινόμενα τα οποία ενδέχεται να συμβάλουν στην εκδήλωση κρίσης, καθώς και την πρακτική της κοινωνικής εργασίας που εφαρμόζεται προς επίλυσή της.

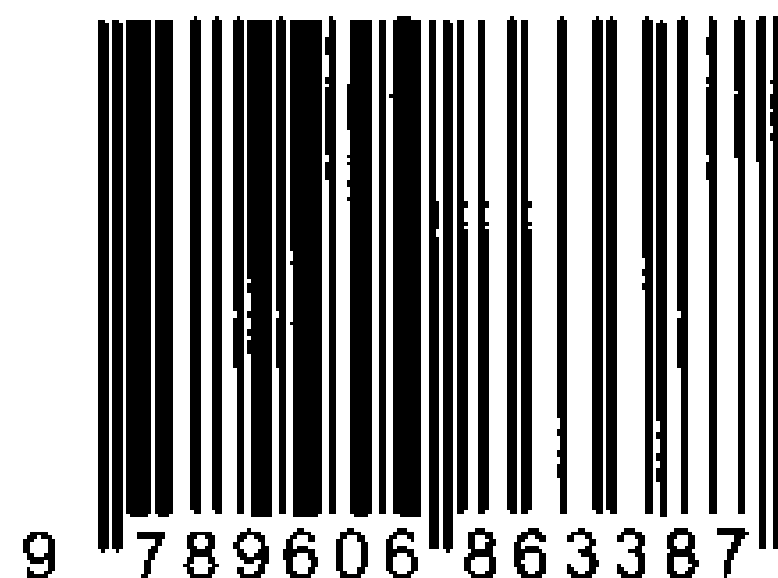
Παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο κατανόησης των καταστάσεων κρίσης και τεκμηρίωσης των παρεμβάσεων σε αυτές και γίνεται εκτενής παρουσίαση της κοινωνικής πραγματικότητας των ρευστών σχημάτων της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας και των πόρων κοινωνικής πολιτικής που τους διατίθενται.

Η Κοινωνική εργασία με οικογένειες σε κρίση ολοκληρώνεται με την καταγραφή των βημάτων που ακολουθούνται στην εφαρμογή ολιστικών μοντέλων άμεσης παρέμβασης, προκειμένου να βοηθηθούν οικογένειες που βρίσκονται σε περιστασιακές ή μακροχρόνιες καταστάσεις κρίσης.

Το βιβλίο συστήνεται ανεπιφύλακτα σε κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους, νοσηλευτές, επισκέπτες υγείας, νηπιοβρεφοκόμους, και σε στελέχη μονάδων υποδοχής και αντιμετώπισης κρίσεων και ψυχικής υγείας. Ανεκτίμητη αναμένεται η συμβολή του στη διδασκαλία μαθημάτων κλινικής πρακτικής σε Ανώτατες Σχολές και Τμήματα, όπου παρέχεται εκπαίδευση και πρακτική άσκηση στις παραπάνω ειδικότητες, λόγω της εμπειριστατωμένης παρουσίασης των περιπτώσεων που περιέχει.

Θεανώ Καλλινικάκη
Καθηγήτρια Κοινωνικής Εργασίας ΔΠΘ

ISBN 978-960-6863-38-7

9 789606 863387